

Het leven als kunstwerk

Van Joep Dohmen verscheen eveneens bij uitgeverij Ambo

*Over levenskunst
Tegen de onverschilligheid
Middelmatige man*

en met Jan Baars
De kunst van het ouder worden

Joep Dohmen

Het leven als kunstwerk

Ambo|Amsterdam

FILOSOFIE

MAGAZINE

Mixed Sources
Productgroep uit goed beheerde bossen
en andere gecontroleerde bronnen
www.fsc.org Cert no. SGS-COC-006507
© 1996 Forest Stewardship Council

ISBN 978 90 263 2341 6

NUR 730

© 2008, 2011 Joep Dohmen

Deze uitgave verscheen eerder bij uitgeverij Lemniscaat.

Omslagontwerp René van der Vooren

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

In dankbaarheid opgedragen aan mijn moeder, een volharder.

Toen Zarathoestra weer op het vasteland was, keerde hij niet regelrecht terug naar zijn gebergte en zijn grot, maar maakte hij vele omwegen. [...] Want hij wilde weten wat er ondertussen gebeurd was met de mens: of deze groter of kleiner geworden was. Hij zag een aantal moderne huizen staan, verbaasde zich erover en zei: 'Wat betekenen deze huizen? Het was geen verheven ziel die ze naar een beeld van zichzelf ontworpen heeft.' [...] En Zarathoestra bleef staan en dacht na. Ten slotte zei hij bedroefd: 'Alles is kleiner geworden. Overal zie ik lagere deuren: wie zoals ik is, kan er vast nog wel door, maar – hij moet wel bukken!'

– Friedrich Nietzsche, *Aldus sprak Zarathoestra*

INHOUD

Proloog	13
Inleiding: Hoe overleven we de vrijheid?	17
I VALT HET LEVENTE LEREN?	32
1 Het begrip levenskunst	35
2 Levenskunst als (beeldhouw)kunst	41
3 Levenskunst als kunde	48
4 Levenskunst: zorg voor zichzelf	51
II DE GESCHIEDENIS VAN DE LEVENSKUNST	56
1 De argwaan van Foucault	60
2 Ontdekking van de levenskunst	65
3 Klassieke praktijken van levenskunst	72
4 Levenskunst als publieke moraal	80
5 Christelijke levenskunst	84
6 Levenskunst vanaf de Renaissance	89
7 Na Foucault	99

III LAATMODERNE LEVENSSTIJLEN 101

- 1 Vrij leven 101
- 2 Spiritueel leven 108
- 3 Zen leven 118
- 4 Voortreffelijk leven 124
- 5 Genietend leven 134
- 6 Leven in schoonheid 145

IV LEVENSKUNST ALS MORAAAL VAN ZELFVERANTWOORDELIJKHEID
154

- 1 De erfenis van Nietzsche 156
- 2 Op zoek naar een eigen levenshouding 173
- 3 Verkeerde levenshoudingen 185
- 4 Autonomie *revisited* 199

V NAAR EEN NIEUWE CULTUUR VAN HET ZELF 205

- 1 De bezinning op de eigen levensboog 207
- 2 Terugkeer van de zelfdiscipline 212
- 3 Posttraditioneel leven 216
- 4 Een moraal van onderlinge afstemming 221
- 5 De terreur van het moderne geluk 225
- 6 Authenticiteit *revisited* 227

Epiloog: De Berg der Loutering 247

Verantwoording 255

Literatuur 259

PROLOOG

In 1970 heeft Willy Hamer mij Nietzsche leren kennen. Wij waren jong, negentien, twintig, en hadden ons allebei ingeschreven aan de filosofische faculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht. Daar kwam bij dat we allebei in dezelfde straat woonden, hij op Poortstraat nummer 12 en ik een paar honderd meter verderop, op nummer 75bis. Elke maandagavond zochten we elkaar op om samen Nietzsche te lezen. Dat was natuurlijk helemaal geen filosofie. Het was een passie.

Willy was een nerveuze jongen met een bleek gezicht, afkomstig uit de buurt van Veenendaal. Zijn vader was piloot bij de KLM die om de een of andere duistere reden alleen maar verre vluchten maakte. Dan zat Willy's moeder wekenlang alleen thuis en maakte hij zich zorgen om haar. Willy was een moederskindje. Verder had hij een bloedhekel aan vrouwen, vooral aan meisjes. Dat had niks met homoseksualiteit te maken, geloof ik, het was een normaal gevoel dat je in die tijd nog regelmatig onder jongemannen aantrof. 'Weet je wat ik het allerergste van hen vind?' zei hij een keer in volle ernst. 'Als ze in de trein hun mond opendoen en tegen elkaar beginnen te praten...'

Als nietzscheaan lag Willy Hamer zonneklaar een straatlengte op mij voor. Hij was in zijn eentje heel Duitsland door gereisd. Hij was in het bedevaartsoord Sils Maria geweest, in het Zwitserse bergdal Engadin. En alsof dat nog niet genoeg was: hij had alle drie de delen ('banden' moest ik van hem zeggen) van de editie-Schlechta in zijn bezit, plus het verklarende register. Die oranje banden schafte ik ook onmiddellijk aan bij de Wissenschaftliche Buchgesellschaft in Darmstadt. De dundrukblaadjes bewezen dat het hier om een heilige tekst ging. Wat hadden wij toch met Nietzsche?

14

Wie de film *Bij nader inzien* naar het boek van Voskuil kent, ziet het helemaal voor zich. Deze film drukt het existentialistisch pathos van de vroege jaren vijftig voortreffelijk uit. Een aantal waanwijze studenten beleert elkaar tijdens nachtelijke drinkgelagen op hoge toon over de juiste levenshouding. Wie niet uit het authentieke hout gesneden is, kan het wel vergeten en wordt zonder pardon de deur uit gesmeten. Zo erg was het bij ons twintig jaar later niet, maar de inzet was dezelfde. Nietzsche smeedde onze zielen aaneen tegen de vijand. Hij was het ijkpunt in ons verzet tegen de lauwen, de linksen en de lafbekken.

De lauwen, dat waren die talloze medestudenten die een stompzinnig vak gekozen hadden of die niet goed wisten waarom ze een studie volgden en dus zomaar wat deden. 'Ik ken uw daden, gij zijt koud noch heet,' schrijft Johannes als profeet van God in de *Apocalyps* aan de rijke mensen die zich nergens voor interesseerden omdat ze nergens gebrek aan hadden. 'Waart gij maar koud of heet! Omdat gij lauw zijt, en noch heet noch koud, daarom zal ik u uitbraken uit mijn mond.' Reken maar dat Willy en ik, met Nietzsche als profeet,

heel wat lauwe medestudenten hebben uitgebraakt.

De linksen waren de jongens en meisjes van de KEN(ml), een zeer actieve marxistisch-leninistische splintergroepering. Die zwaaiden op de campus altijd met pamfletten waarin ze hun medestudenten opriepen tot solidariteit met het volk en de uitgebuite arbeidersklasse. 'Slaven voor de slaven,' brulde Willy telkens als we zo'n 'steunpunt' voorbij fietsten. En hij citeerde uit zijn hoofd Nietzsche over de arbeiderskwestie: 'Ik zie volstrekt niet in wat men met de Europese arbeider wil gaan doen, nadat men eerst een vraagstuk van hem heeft gemaakt. Die heeft het veel te goed en zal stap voor stap om meer gaan vragen.' Ik vond dat rechtse praat, maar de opofferingsgezindheid van die ultra's vertrouwde ik ook voor geen stuiver.

15

De lafbekken waren de flowerpowerstudenten. Zij gingen naar Nepal of India, of kwamen net terug en lazen Herman Hesse, althans ze hadden *De steppewolf* of *Siddharta* op tafel liggen. Ze hingen in rafelige kledij op feestjes rond, rookten hasj en deden lief tegen elkaar. Wij werden er niet goed van. 'De Hamer spreekt,' citeerde Willy Nietzsches *Afgodenschemering*, met veel gevoel voor dramatiek: 'Waarom zo week, waarom zo warm, waarom zo toegeeflijk? Waarom is er zoveel zelfverloochening in jullie hart?' Onze Nietzsche was keihard en meedogenloos. De vrouw voor wie wij bezweken, moest eerst een training bij de commando's ondergaan.

Op de laatste avond voor de zomervakantie stak Willy zenuwachtig een sigaret op, nam de eerste band ter hand en zegende mij met de volgende woorden uit Schopenhauer als Opvoeder: